

Målnummer:	Ö5008-08	Avdelning:	2
Domsnummer:			
Avgörandedatum:	2009-08-28		
Rubrik:	Separationsrätt vid utsökning för den som frånhänts kontomedel genom brott.		
Lagrum:	<ul style="list-style-type: none"> • 4 kap. 17 § utsökningsbalken (1981:774) • Lagen (1944:181) om redovisningsmedel		
Rättsfall:	<ul style="list-style-type: none"> • NJA 1984 s. 656 • NJA 1994 s. 506 • NJA 1995 s. 367 II • NJA 1998 s. 275 • NJA 2009 s. 182		

REFERAT

Stockholms tingsrätt

Kronofogdemyndigheten utmätte genom beslut den 26 januari 2007 M.J.M:s medel på myndighetens pluskonto till ett belopp om 56 830 kr.

S.D. överklagade i Stockholms tingsrätt och yrkade att utmättningsbeslutet skulle upphävas eftersom hon hade bättre rätt till medlen än M.J.M.

Kronofogdemyndigheten anförde i yttrande till tingsrätten bl.a. följande.

Bakgrund

Den 13 april 2006 beslutade Södra Roslags tingsrätt på ansökan av åklagaren i mål B 1183-06 om kvarstad på så mycket av svarandens egendom att klagandens skadeståndsanspråk på 115 000 kr kunde antas bli täckt vid utmätning. Klagandens anspråk rörde skadestånd med anledning av brott. Åklagaren ansökte om verkställighet av beslutet den 18 april 2006. Kronofogdemyndigheten kvarstadsbelade den 19 april 2006 behållningen på svarandens konto hos Föreningssparbanken, konto 800 667 64 om 56 830 kr i kvarstadsmål U-11875-06. Beloppet var sedan den 6 april 2006 säkerställt av åklagaren enligt 26 kap. 3 § RB. Den 10 januari 2007 meddelade åklagaren att förundersökningen lagts ned på grunden att svaranden lämnat landet. Klaganden ansökte den 17 januari 2007 om stämning mot svaranden vid Södra Roslags tingsrätt i tvistemål T 194-07 och yrkade att svaranden skulle förpliktas att till henne utge 115 000 kr jämte ränta samt att tingsrätten skulle förordna om kvarstad på så mycket av svarandens egendom att hennes skadeståndsanspråk skulle bli täckt vid utmätning.

Den 19 januari 2007 avskrev Södra Roslags tingsrätt mål B 1183-06 från vidare handläggning och upphävde samtidigt kvarstadsbeslutet som meddelats i målet den 13 april 2006. Samma dag förordnade tingsrätten i mål T 194-07 om kvarstad på så mycket av svarandens egendom att klagandens fordran om 115 000 kr jämte yrkad ränta kunde antas bli täckt vid utmätningen.

Eftersom exekutionstiteln i mål B 1183-06 som klaganden åberopat i sin ansökan om verkställighet av kvarstaden hade upphävts, återredovisade Kronofogdemyndigheten kvarstadsmålet den 25 januari 2007 enligt 3 kap. 22 § UB. Eftersom svaranden var restförd för skuld nummer 1 i allmänna mål,

utmätte Kronofogdemyndigheten den 26 januari 2007 de 56 830 kr som tidigare varit kvarstadsbelagda i U-11875-06 för svarandens skuld till staten. Medlen utbetalades till staten den 30 januari 2007.

Klaganden ansökte den 29 januari 2007 om verkställighet av tingsrättens beslut i kvarstads mål U-3386-07. Kronofogdemyndigheten kvarstadsbelade den 30 januari 2007 de 56 830 kr som nu var utmätta för statens fordran i allmänt mål. Eftersom statens fordran vunnit förmånsrätt genom utmätningen enligt 9 § tredje stycket förmånsrättslagen (1970:979), och denna ger företräde framför en eventuell senare utmätning av samma egendom, gjordes ingen sådan proportionering mellan statens fordran och klagandens kvarstadsfordran som skall göras enligt 16 kap. 15 § andra stycket UB om egendom utmäts som redan är kvarstadsbelagd.

Överklagandet

Klaganden har sammanfattningsvis anfört följande. Hon har bättre rätt till de aktuella medlen än svaranden. Bakgrunden till skuldens uppkomst är att svaranden var inneboende hos henne och hennes make den 8 februari 2006 till den 22 mars 2006. När hon och hennes familj var bortresta mellan den 19 till den 26 mars 2006 var svaranden kvar i deras bostad. När familjen kom hem var svaranden försvunnen, och de upptäckte att alla pengar på hennes Nordeakonto, 115 000 kr, var borta. Nordea gav henne utdrag som visade att 55 000 kr hade överförts till konto 8169-5-9749783651 hos Föreningssparbanken i Nybro den 22 mars. Ytterligare 40 000 kr överfördes till samma konto den 28 mars. 20 000 kr överfördes till annan privatpersons konto. Pengarna har sedan flyttats vidare, och av banken kan 56 830 kr tydligt spåras från hennes konto till konto nr 8327-9-9839875003 på Föreningssparbanken. Kontoinnehavare till detta konto är Sthlm-Dahabsh kommanditbolag. Dahabsh är en förkortning för ett antal företag som förmedlar transaktioner från afrikaner till släktingar på Afrikas horn. Åklagarmyndigheten beslutade den 6 april 2006 om att förvarsta 56 830 kr enligt 26 kap. 3 § RB, trots att det var ett konto som inte tillhörde svaranden, eftersom det fanns en tydlig koppling mellan hennes pengar och medlen på kontot. Även om de aktuella medlen inte har hållits särskilda från Dahabshs egna medel vore det stötande om hon förlorade sin separationsrätt bara därför att sammanblandning har skett. Att åklagarmyndigheten har lagt ned förundersökningen beror inte på dåligt bevisläge utan på att svaranden lämnat landet och åklagarmyndigheten har bedömt att man inte kan få tag på svaranden. Tredskodom kommer troligen snart att meddelas mot svaranden.

Klaganden har som bevisning åberopat - - .

Av den av klaganden åberopade bevisningen är alltså visat, att medel har överförts från hennes konto till ett konto på Föreningssparbanken i Nybro den 22 mars 2007 och den 28 mars 2007. Medel från kontot i Nybro har sedan överförts till svarandens konto på Föreningssparbanken i Åkersberga. Från detta konto har medel i sin tur överförts till Sthlm-Dahabsh kommanditbolags konto. Dessa medel säkerställdes den 6 april 2006 av åklagarmyndigheten enligt 26 kap. 3 § RB.

Enligt det första kvarstadsbeslutet kunde det skäligen befaras att svaranden kommer att undandra sig att betala det skadestånd som kan antas bli utdömt på grund av brottet. Enligt det andra kvarstadsbeslutet kunde det skäligen befaras att svaranden skulle undandra sig att betala den fordran som klaganden har sannolika skäl för. Tingsrätten har inte i något av besluten förklarat att klaganden har sannolika skäl för att hon har bättre rätt till just de 56 830 kr som nu utmäts för statens fordran. Kronofogdemyndigheten bedömer att de medel som kvarstadsbelagts och sedermera utmäts inte varit avskilda på det sätt som krävs enligt lag (1944:181) om redovisningsmedel för att de skall vara sakrättsligt skyddade för klagandens räkning. Kronofogdemyndigheten finner därför inte skäl att häva eller rätta utmätningen.

Tingsrätten (rådmannen Olle Sörheim) anförde i beslut den 27 mars 2007:

Skäl

Utmätningen har skett med stöd av 4 kap. 17 § UB. Enligt bestämmelsen får lös egendom utmätas, om det framgår att egendomen tillhör gäldenären eller om han enligt 18 eller 19 § skall anses vara ägare.

Den som har lös egendom i sin besittning presumeras vara ägare till egendomen enligt 4 kap. 18 § första stycket UB. Bestämmelsen anses inte gälla alla former av besittning. Besittning av banktillgodohavande på motboks konto och liknande är inte föremål för besittning i den mening som avses i denna bestämmelse.

När det gäller lös egendom i form av vanliga föremål som exempelvis maskiner, verktyg och bohag är det vanligtvis lätt att identifiera föremålen i fråga och härleda dem till den verkliga ägaren. När det gäller medel på ett bankkonto eller liknande konto kan dessa inte identifieras och härledas på samma sätt; alla medel är "likadana" oavsett ursprunget. För att sådana medel skall kunna anses tillkomma annan än kontohavaren krävs författningsstöd. Sådant stöd finns exempelvis i lagen (1994:181) om redovisningsmedel. Kronofogdemyndigheten anser att denna lag är tillämplig i detta fall. S.D. har annan uppfattning.

Lagen om redovisningsmedel förutsätter att det föreligger redovisningsskyldighet. Tingsrätten finner inte att sådan skyldighet föreligger i detta fall varför denna lag inte är tillämplig.

Medel som svarar mot det utmätta beloppet har funnits på M.J.M:s bankkonto och på Sthlm-Dahabsh kommanditbolags bankkonto. Medel som svarar mot det utmätta beloppet har utmätts på Kronofogdemyndighetens ifrågavarande pluskonto genom det överklagade beslutet. Oaktat omständigheterna är det inte visat att just dessa medel tillhör S.D. Det framgår att medlen anses tillhöra M.J.M.

Det är en annan sak att S.D. har en fordran som motsvarar bl.a. det belopp som utmätts. Denna fordran får drivas in på annat sätt.

På grund av det anförda skall överklagandet lämnas utan bifall.

Slut

Tingsrätten lämnar överklagandet utan bifall.

Svea hovrätt

S.D. överklagade tingsrättens beslut i Svea hovrätt.

Hovrätten beslöt den 27 juni 2007 att inte meddela prövningstillstånd. S.D. överklagade detta beslut och Skatteverket tillstyrkte att prövningstillstånd meddelades. HD beslöt den 23 november 2007 med ändring av hovrättens beslut att meddela tillstånd till målets prövning i hovrätten.

S.D. yrkade i hovrätten i första hand att utmätningen skulle upphävas, i andra hand att hon skulle föreläggas att väcka talan enligt 4 kap. 20 § första stycket UB.

Skatteverket bestred ändring.

Hovrätten (hovrättslagmannen Per-Anders Broqvist, hovrättsrådet Lars Borg och tf. hovrättsassessorn Johan Klefbäck, referent) anförde i beslut den 13 november 2008:

Skäl

Så som målet föreligger till bedömning i hovrätten är frågan om utmätningen ska hävas helt eller delvis på den grunden att S.D. har separationsrätt till de medel (56 830 kr) som har utmätts för M.J.M:s skulder, dvs. att hon ska få ta undan pengarna från M.J.M:s utmätningborgenärers (staten) anspråk.

För att separationsrätt till lös egendom ska föreligga krävs vanligen att anspråket mot gäldenären avser ett individuellt bestämt föremål och att detta föremål kan identifieras hos gäldenären ("specialitetsprincipen"). Har, som i detta fall, medel överförts mellan olika bankkonton kan inte specialitetsprincipen ge någon separationsrätt. Av lagen (1944:181) om redovisningsmedel (RVL) följer dock att vad den som mottagit medel för annan, med skyldighet att redovisa för dem, för sådant ändamål har inestående på räkning i bank eller annorledes håller avskilt ska vara förbehållet huvudmannen, såvitt beloppet avskilts utan dröjsmål. Detsamma gäller om avskiljandet skett senare, förutsatt att den redovisningsskyldige inte var på obestånd vid tidpunkten för avskiljandet (första stycket RVL). Även medel som den redovisningsskyldige har omedelbart tillgängliga för avskiljande är förbehållna huvudmannen såvitt dröjsmål med avskiljandet inte föreligger (andra stycket RVL). RVL innebär således för vissa situationer en utökad separationsrätt.

Kravet i RVL på att medlen innehas med redovisningsskyldighet kan i och för sig vara uppfyllt i förevarande fall - även den som innehar pengar på grund av stöld, häleri eller misstag torde inneha dem för annan med skyldighet att redovisa för dem (se t.ex. Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl., s. 160 f.). Det krävs emellertid enligt RVL därutöver att medlen i fråga ska ha avskilts utan dröjsmål eller att de finns omedelbart tillgängliga för avskiljande. För att ett avskilt belopp ska vara skyddat krävs vidare att beloppet ska vara avsett för redovisningsändamål och att sysslomannen inte använder kontot som ett vanligt bankkonto genom att göra uttag och insättningar (NJA II 1944 s. 411).

Av utredningen framgår att 115 000 kr har överförts från S.D:s konto och att sammanlagt 95 000 kr förts - i omgångar med lägre belopp - till ett konto i Föreningssparbanken, varifrån 70 100 kr förts - återigen i omgångar med lägre belopp - till M.J.M:s konto. Vidare visar utredningen att 65 130 kr har överförts från M.J.M:s konto till Kommanditbolagets konto; 8 300 kr den 26 mars 2006 och 56 830 kr den 30 mars. Såvitt framgår av utredningen har Kommanditbolagets konto innehållit även andra pengar; vid verkställigheten av åklagares beslut om beslag den 30 mars fanns i vart fall 95 000 kr på kontot (95 000 kr togs i förvar av vilka 38 170 kr senare återfördes till Kommanditbolagets konto). De medel som kan härröra från S.D:s bankkonto har således varit sammanblandade med andra medel; de har alltså inte hållits avskilda och inte heller kan någon avsikt att avskilja medlen anses ha förelagat. Redan härav följer att RVL inte kan medföra att S.D. har separationsrätt till pengarna. Det finns inte heller i övrigt stöd i gällande rätt för att anse att S.D. - oavsett om hon utsatts för brott - har separationsrätt, på grund av samäganderätt eller annat, till pengar när de blandats samman på sätt som skett (jfr NJA 1994 s. 506 och NJA 1995 s. 367 II).

På grund av det anförda ska S.D:s yrkande om upphävande av Kronofogdemyndighetens utmätningbeslut ogillas.

Hovrätten finner inte heller skäl att utfärda föreläggande enligt 4 kap. 20 § första stycket UB, varför även yrkandet om det ska ogillas.

Överklagandet ska på grund av det anförda avslås.

Slut

Hovrätten avslår överklagandet.

Högsta domstolen

S.D. överklagade och yrkade att HD skulle upphäva utmätningen eller, i andra hand, att hon skulle föreläggas att väcka talan enligt 4 kap. 20 § första stycket UB.

Skatteverket bestred ändring.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, rev.sekr. Peder Bjursten, föreslog i betänkande följande beslut:

Skäl

Parterna är ense om följande omständigheter i målet. M.J.M. har i slutet av mars 2006 olovligen och med tillägnelseuppsåt gjort uttag från S.D:s konto med 115 000 kr. Av detta belopp har i omgångar 95 000 kr satts in på M.J.M:s konto i Föreningssparbanken i Nybro, varefter 70 100 kr förts vidare i omgångar till M.J.M:s konto i Föreningssparbanken i Åkersberga. Från det senare kontot har överförts 65 130 kr till Kommanditbolaget Sthlm-Dahabsh konto i Föreningssparbanken. Överföringarna har skett med 8 300 kr den 26 mars 2006 respektive 56 830 kr den 30 mars 2006. Under tiden mellan de två insättningarna har uttag skett på kommanditbolagets konto till ett resterande belopp om 691 kr 70 öre. Efter den andra insättningen den 30 mars 2006 med 56 830 kr har, genom åklagarbeslut samma dag, 95 000 kr tagits ut från kommanditbolagets konto. Som framgår av hovrättens beslut har därefter 38 170 kr återförts till kommanditbolagets konto.

Frågan i HD är om utmätningen av de medel på kommanditbolagets konto (56 830 kr) som har utmätts för M.J.M:s skulder till staten helt eller delvis ska upphävas på den grunden att S.D. har separationsrätt till medlen.

För att lagen (1944:181) om redovisningsmedel ska vara tillämplig krävs att medel mottagits för annan och att redovisningsskyldighet föreligger. Som hovrätten anmärkt får även den som innehar pengar på grund av stöld, häleri eller misstag anses inneha dem för annan med skyldighet att redovisa för dem (se t.ex. Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. s. 160 f.). Synsättet har inte heller ifrågasatts av Skatteverket. Vidare förutsätter lagen om redovisningsmedel något slags avskiljande från sysslomannens övriga tillgångar. I förarbetena till lagen om redovisningsmedel anförde departementschefen att för att ett avskilt belopp ska vara skyddat bör det krävas att beloppet är avsett för ett eller flera bestämda redovisningsändamål. Medel som insatts på bankkonto kunde inte, enligt departementschefen, anses behörigen avskilda om sysslomannen genom insättningar och uttag för egen del använde kontot som privat bankkonto (NJA II 1944 s. 411). Att beloppet är avsett för ett eller flera redovisningsändamål får anses innebära att redovisningsskyldigheten inte endast är en objektiv förutsättning utan att däri även måste ingå att sysslomannen har en avsikt att redovisa medel. En tjuv lär typiskt sett inte ha någon sådan avsikt att redovisa något till den han bestulit. Lagen om redovisningsmedel kan därför inte anses vara direkt tillämplig i detta fall.

De förutsättningar som uppställs i lagen om redovisningsmedel är analogiskt tillämpliga på annan fungibel egendom än pengar och även om lagens föreskrifter inte har iakttagits kan separationsrätt ändå i viss utsträckning föreligga. Som HD påpekat i NJA 1994 s. 506 är lagen om redovisningsmedel inte avsedd att tillämpas e contrario. Det kan således tänkas fall av separationsrätt till pengar och annan fungibel egendom som inte kan inordnas under lagen om redovisningsmedel. I stället får allmänna sakrättsliga principer tillämpas (se t.ex. Stefan Lindskogs artikel Redovisningsmedel, sakrättslig

identitet och några straffrättsliga randanmärkningar, Festskrift till Suzanne Wennberg, 2009 s. 239 f.). I de fall då den anförtrödda eller stulna egendomen fortfarande är individuellt bestämd följer av allmänna sakrättsliga principer att separationsrätt föreligger. Mer problematiskt och oklart är rättsläget i de fall, som i det nu aktuella, egendomen har sammanblandats med annan egendom och därigenom förlorat sin identitet. Om en bankräkning är avsedd för flera huvudmän har dessa enligt tredje stycket lagen om redovisningsmedel inbördes lika rätt i förhållande till sin redovisningsfordran. När sammanblandning skett av den redovisningsberättigades egendom och sysslomannens egendom är rättsläget emellertid oklart. I förarbetena till lagen om redovisningsmedel påpekas att förhållandena ibland kan vara sådana att den redovisningsberättigade och sysslomannen bör anses ha samäganderätt till ett belopp, som är avskilt från sysslomannens övriga förmögenhet (NJA II 1944 s. 411). Även i doktrin och praxis har ansetts att huvudmannen ska ha samäganderätt till en sammanblandad mängd när sammanblandning skett med en avgränsad del av sysslomannens förmögenhet (se t.ex. Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. s. 174 ff., Stefan Lindskog, Redovisningsmedel, sakrättslig identitet och några straffrättsliga randanmärkningar, Festskrift till Suzanne Wennberg, 2009 s. 241 och beträffande praxis NJA 1994 s. 506).

Parterna synes vara överens om att de 70 100 kr som sattes in på M.J.M:s konto i Föreningssparbanken i Åkersberga kan härledas till de 95 000 kr som insattes på M.J.M:s konto i Nybro och att dessa pengar i sin tur kan härledas till det olovliga uttaget på 115 000 kr från S.D:s konto. Mot bakgrund av parternas inställning och då inget annat framkommit än att transaktionerna har företagits med obruten kontinuitet ska S.D. anses ha haft separationsrätt till de respektive belopp som sattes in på M.J.M:s konton.

Frågan är om S.D. också kan anses ha separationsrätt till de pengar som M.J.M. satte in på kommanditbolagets konto och som i sin tur kan härledas till S.D. Den första insättningen om 8 300 kr har konsumerats genom ett uttag som lämnade en behållning på kontot om 691 kr 72 öre. Parterna tvistar inte om det beloppet. Efter uttaget sattes på kommanditbolagets konto in ytterligare 56 830 kr från M.J.M:s konto i Föreningssparbanken i Åkersberga. Det har gått kort tid mellan insättningen av 70 100 kr på kontot i Föreningssparbanken i Åkersberga och överföringen av 56 830 kr till kommanditbolagets konto. Även vid denna transaktion får anses att kontinuiteten har varit obruten. Skatteverket har hävdats att separationsrätt inte föreligger eftersom S.D:s medel har sammanblandats med annans egendom och då hänvisat till att det vid åklagarens beslut om förvarstagande den 30 mars 2006 fanns i vart fall ytterligare 39 870 kr på kontot eftersom åklagarens beslut om tagande i förvar från början avsåg 95 000 kr.

S.D. har gjort gällande att de medel som fanns på kommanditbolagets konto, utöver de 56 830 kr som överfördes från M.J.M:s konto i Åkersberga, mycket väl kan ha varit pengar som kan härledas till henne, insatta av M.J.M. eller av någon annan. Hon har alternativt hävdats att tredje stycket i lagen om redovisningsmedel är tillämplig. Det finns emellertid inget i utredningen som talar för att kommanditbolagets konto varit avsett för flera redovisningsberättigade till M.J.M. och att S.D. därför skulle ha någon inbördes lika rätt i förhållande till sin redovisningsfordran.

Parterna synes i övrigt vara ense om att egendomen som utmättes på kommanditbolagets konto tillhörde M.J.M. och inte kommanditbolaget.

I förarbetena till lagen om redovisningsmedel angav departementschefen att medel som insatts på bankkonto inte kunde anses behörigen avskilda om sysslomannen genom insättningar och uttag för egen del använde kontot som privat bankkonto. Å andra sidan förlorar inte en bankräkning med redovisningsmedel sin karaktär så snart ett belopp som tillhör kontoinnehavaren finns på kontot (NJA II 1944 s. 411 f.). Därmed uppstår, som HD konstaterade i NJA 1995 s. 376 II, frågan när en kontoinnehavares

dispositioner av egna medel är så omfattande att medlen på kontot inte längre utgör redovisningsmedel eller som i förevarande fall inte medför separationsrätt till visst belopp som kan härledas tillbaka till den redovisningsberättigade. För den bedömningen fordras att utredningen i målet ger tillfredsställande grund för att avgöra vad för slags dispositioner som förekommit på kontot. Saknas sådan utredning får man falla tillbaka på bevisbörderegler.

HD hänvisade i det senast anförda rättsfallet också till uttalanden i förarbetena till lagen om redovisningsmedel beträffande bevisbördans placering. I ett mål som det aktuella får bevisbördan för att någon stulit ett visst belopp anses åvila den som påstår att så är fallet. Normalt har de bakomliggande omständigheterna som ligger till grund för ett senare civilrättsligt anspråk utretts av polis och åklagare och hanterats i ett brottmål. I nu aktuellt fall har förundersökningen emellertid lagts ner eftersom M.J.M. lämnat Sverige. Emellertid har S.D:s uppgifter om att hon blivit bestulen, till vilket belopp, och hur efterföljande kontotransaktioner gått till, inte ifrågasatts av Skatteverket.

Skatteverket har invänt att separationsrätten har bortfallit på grund av medlens sammanblandning med andra medel på kommanditbolagets konto. När som i det aktuella fallet en privatperson har visat att hon blivit bestulen på en viss summa pengar och att 56 830 kr som insattes på det aktuella kontot i mars 2006 kan härledas till stölden i fråga bör motparten - i detta fallet Skatteverket som har förhållandevis stora utredningsresurser - anses ha störst möjlighet att prestera utredning genom att föra bevisning om vilka transaktioner som förekommit på det aktuella kontot. Detta medför att bevisbördan rörande omfattning och karaktären av dispositionerna på kontot måste läggas på Skatteverket (jfr NJA 1995 s. 367 II). Av utredningen framgår inte annat än att behållningen på kommanditbolagets konto inte någon gång efter insättningen den 30 mars 2006 varit lägre än den insatta summan 56 830 kr utom vid åklagarens tagande av förvar samma dag, som utfördes för att säkra S.D:s fordran på skadestånd i brottmålet. Skatteverket har inte lyckats styrka att S.D:s separationsrätt till 56 830 kr på det aktuella kontot skulle ha bortfallit. Utmätningen ska därför upphävas i enlighet med S.D:s förstahandsyrkande.

HD:s avgörande

Se HD:s beslut.

HD (justitieråden Gertrud Lennander, Anna Skarhed, Gudmund Toijer och Stefan Lindskog, referent) meddelade den 28 augusti 2009 följande beslut:

Skäl

Inledning

Parterna är ense om följande omständigheter. M.J.M. har med början den 22 mars 2006 olovligen och med tillägnelseuppsåt tagit ut sammanlagt 115 000 kr från ett konto tillhörigt S.D. Av detta belopp har han i omgångar fört 95 000 kr till sitt konto i Föreningssparbanken i Nybro. Från det kontot har han vidare i omgångar fört 70 100 kr till sitt konto i Föreningssparbanken i Åkersberga. Slutligen har han från Åkersbergakontot fört två belopp till ett konto tillhörigt Sthlm-Dahabsh (D SH) kommanditbolag. Den första överföringen, på 8 300 kr, gjordes den 26 mars 2006, varefter skedde uttag från kommanditbolagets konto så att saldot på kontot uppgick till endast 691 kr 72 öre. Den andra överföringen gjordes därefter den 30 mars 2006 och avsåg ett belopp om 56 830 kr.

Senare samma dag som överföringen av 56 830 kr skedde togs efter åklagarbeslut enligt 26 kap. 3 § RB 95 000 kr av medlen på kommanditbolagets konto i förvar. Efter det har 38 170 kr återförts till kommanditbolagets konto. De förvarstagna medlen kom därigenom att uppgå till (95 000-38 170 =) 56 830 kr, dvs. ett belopp motsvarande det den 30 mars 2006 överförda beloppet. Medlen har sedermera utmätts för M.J.M:s skulder till staten.

Utmätningen avser ett banktillgodohavande, dvs. egendom som inte kan vara föremål för besittning i den mening som förutsätts för en tillämpning av presumptionsreglerna i 4 kap. 18 och 19 §§ UB (NJA 1984 s. 656). Det innebär att tillgodohavandet får utmätas om det framgår att egendomen tillhör gäldenären (huvudregeln i 4 kap. 17 §) och således att Skatteverket har bevisbördan för att de utmätta medlen tillhör M.J.M.

Frågan i HD är om utmätningen helt eller delvis ska upphävas på den grunden att Skatteverket inte visat att medlen tillhör M.J.M.

S.D. har sammanfattningsvis gjort gällande följande. De utmätta medlen är att anse som samma medel, som det från Åkersbergakontot till kommanditbolagets konto överförda beloppet om 56 830 kr. De från Åkersbergakontot överförda medlen kommer från Nybrokontot, och medlen på det kontot kommer från vad som frånhänts henne. Eftersom fråga är om en sammanhängande kedja av överföringar av stulna pengar, har hon separationsrätt i de utmätta medlen. Separationsrätt föreligger också enligt lagen (1944:181) om redovisningsmedel.

Skatteverket har bestritt att S.D. har någon separationsrätt och invänt bl.a. att rätten till surrogation förlorats genom sammanblandning och att lagen om redovisningsmedel inte är tillämplig.

Allmänt om separationsrätt till identifierbar egendom

Ägare till lös egendom har i händelse av utmätning hos besittaren eller dennes konkurs rätt till egendomen framför besittarens borgenärer, om egendomen kan identifieras. Om egendomen inte kan identifieras följer av specialitetsprincipen att ägaren i regel förlorat sin äganderätt. Han har då endast ett anspråk på ersättning.

Ägarens separationsrätt kan efter allmänna sakrättsliga principer om surrogation utsträckas till att gälla egendom som trätt i stället för egendom som omfattats av separationsrätt. Äganderätten övergår då i surrogatet (se t.ex. Knut Rodhe, Handbok i sakrätt, 1985 s. 199). Surrogation förutsätter dels att det finns ett tydligt samband mellan den ursprungliga egendomen och den egendom som trätt i dess ställe, dels att surrogatet kan identifieras (se t.ex. Torgny Håstad, Sakrätt avseende lös egendom, 6 uppl. 1996 s. 166 ff. med hänvisningar). Ett exempel är att anförtrodd egendom säljs; ägaren har då separationsrätt till såväl utestående köpeskillingsfordran (jfr 7 kap. 23 § andra stycket konkurslagen, 1987:672) som de medel som flutit in på denna om de kan identifieras.

Det sagda gäller även pengar. Den som blir bestulen en sedel har rätt att separera denna i gärningsmannens konkurs, om sedeln kan identifieras. Och om sedeln växlas övergår äganderätten genom surrogation till växelpengarna, om dessa kan identifieras.

I förevarande fall rör det sig om kontoöverföringar. Kontotransaktioner är dock i aktuellt hänseende att bedöma efter samma principer som om fråga hade varit om fysisk hantering av sedlar (jfr NJA 2009 s. 182). Om någon från annans konto olovligen gör ett kontantuttag, föreligger således separationsrätt till kontanterna vid borgenärskonkurrens. Och sätts olovligen åtkomna penningmedel genom kontantinsättning eller kontoöverföring in på ett "tomt" konto, har den drabbade genom surrogation separationsrätt till kontobehållningen (dvs. fordringen hos kontohållaren).

Om en sedel kommer i annans besittning och där blandas samman med besittarens sedlar på ett sådant sätt att den inte längre kan identifieras, är det krav på specialitet som följer av specialitetsprincipen inte uppfyllt. Motsvarande gäller vid en kontantinsättning respektive en kontoöverföring, om det på kontot finns medel tillhöriga kontohavaren.

Mot bakgrund av det anförda ska först prövas om de medel som frångänts S.D. har blandats samman med M.J.M:s egna penningmedel på sådant sätt att specialitetsprincipens identitetskrav inte är uppfyllt.

Har sammanblandning på Nybrokontot eller Åkersbergakontot skett?

Uttag innebär ingen sammanblandning. Att uttag från Nybrokontot eller Åkersbergakontot kan ha skett under aktuell tid påverkar därför inte S.D:s rätt till vad som därefter återstår (se Håstad, a.a. s. 173 f.). Den kritiska frågan är huruvida medel tillhöriga M.J.M. fanns eller har satts in på något av kontona.

Om under relevant tid inga andra medel än de som kommit från S.D. funnits på vare sig Nybrokontot eller Åkersbergakontot, har S.D. enligt allmänna principer om surrogation haft separationsrätt till såväl de från Nybrokontot till Åkersbergakontot överförda beloppen som det belopp om 56 830 kr som från Åkersbergakontot fördes över till kommanditbolagets konto. Då har nämligen ingen sammanblandning kunnat ske före överföringen av det sistnämnda beloppet. Och surrogation kan ske i flera led (se t.ex. Gösta Walin, Separationsrätt, 1975 s. 174 f.).

I vad mån det under aktuell tid funnits andra medel på Nybrokontot eller Åkersbergakontot är outrett. Det föranleder frågan vem av parterna som har att bära nackdelen av det.

Som framhållits inledningsvis har Skatteverket bevisbördan för att omständigheterna är sådana att den utmäta egendomen ägs av M.J.M. I fråga om utmätning av kontomedel bör i regel det förhållandet att gäldenären angetts som kontohavare utgöra tillräcklig utredning för att medlen tillhör gäldenären (se Torkel Gregow, Tredje mans rätt vid utmätning, 1987 s. 254 f.).

I förevarande fall är det emellertid ostridigt att på Nybrokontot satts in medel som ägdes av S.D. Frågan är följaktligen om på Nybrokontot under relevant tid funnits andra medel än dessa. Motsvarande fråga aktualiseras beträffande Åkersbergakontot, om någon sammanblandning inte skett på Nybrokontot.

Det utredningskrav som följer av 4 kap. 17 § UB får anses gälla för inte bara sakomständigheter av omedelbar relevans för äganderätten till utmätt egendom utan också för sakomständigheter av mer medelbar relevans för äganderettsfrågan. Spörsmålet blir därför om i ärendet kan anses ha förebringats tillräcklig utredning för att det på Nybro- eller Åkersbergakontot under den aktuella tiden funnits också andra medel.

För frågan huruvida det under aktuell tid funnits andra medel på något av kontona saknar det förhållandet att M.J.M. var kontohavare bevisbetydelse. Hur det förhåller sig med förekomsten av andra medel skulle emellertid ha framgått av kontoutdrag från den kontoförande banken. Sådana utdrag hade kunnat hämtas in med stöd av 4 kap. 15 § UB. Eftersom detta inte skett ska den fortsatta prövningen göras med utgångspunkt i, att under den i målet relevanta tiden inga andra medel än sådana som härrör från S.D. funnits på vare sig Nybrokontot eller Åkersbergakontot.

Av det anförda följer att specialitetsprincipens identitetskrav ska anses uppfyllt avseende de medel som fanns på Åkersbergakontot, när beloppet om 56 830 kr togs ut från det kontot för att sättas in på kommanditbolagets konto. S.D. ska följaktligen genom surrogation anses ha haft rätt som ägare till detta belopp.

Betydelsen av en sammanblandning på kommanditbolagets konto

Frågan är då om S.D. hade surrogationsrätt även i det belopp som efter beslutet om förvar togs ut från kommanditbolagets konto. Skatteverket har hävdats att sådan rätt inte föreligger, eftersom S.D:s medel på kommanditbolagets konto skulle ha blandats samman med andra medel. Därvid

har hänvisats till att det vid åklagarens beslut den 30 mars 2006 fanns i vart fall ytterligare 39 870 kr på kontot, eftersom beslutet från början avsåg 95 000 kr.

Kommanditbolaget har inte gjort gällande någon rätt till de medel som M.J.M. satt in på bolagets konto. M.J.M. har genom insättningen därför fått en fordran hos bolaget. Den fordringen är individualiserad i förhållande till M.J.M:s övriga förmögenhet. Det gäller oavsett vad som skett med de överförda medlen hos bolaget. Om kommanditbolaget skulle ha satt in egna medel på bolagets konto, saknar alltså det betydelse för S.D:s skydd mot M.J.M:s borgenärer. Detsamma gäller om det på kontot skulle ha satts in medel, som rätteligen tillhörde annan bolaget utomstående än M.J.M.

Skatteverket har emellertid vidare gjort gällande att M.J.M. till kommanditbolagets konto fört också medel, som inte kan hänföras till S.D. och som därför är att anse som hans egna. Om så är fallet har det skett en sammanblandning på det sättet, att den fordran hos kommanditbolaget som uppkom genom överföringarna och för vilken uppbars betalning vid förvarstagandet inte kan hänföras till uteslutande medel som vid överföringen till kommanditbolagets konto sakrättsligt tillkom S.D. Då kan varken fordringen eller vad som efter beslutet om förvar återtagits från kommanditbolaget utgöra ett surrogat för det överförda beloppet på 56 830 kr.

Den bevisfråga som här aktualiseras skiljer sig från den som i det föregående prövats rörande huruvida sammanblandning skett på Nybro- eller Åkersbergakontot. Bevis temat avser inte huruvida andra medel vid förvarstagandet funnits på kontot. Att så är fallet är utrett. Bevis temat avser huruvida andra medel som fanns på kontot tillkom M.J.M.

Kontot tillhörde kommanditbolaget, inte M.J.M. Emellertid har bolaget inte gjort något anspråk på medlen. Situationen får därför anses vara jämförbar med att M.J.M. stått som kontohavare. Därmed får det anses framgå att de andra medel som fanns på kontot tillkom honom, om inte S.D. kan visa sådana omständigheter som innebär att äganderätsfrågan framstår som oklar (jfr Gregow, a.a. s. 255 och NJA 1998 s. 275). Eftersom ingen utredning i den frågan finns har sådana omständigheter inte visats.

S.D. kan således inte genom surrogation anses ha inträtt som ägare till fordringen hos kommanditbolaget och har därför inte heller haft surrogationsrätt till det belopp som efter beslutet om förvar tagits ut från kommanditbolagets konto.

Separationsrätt enligt lagen om redovisningsmedel?

Att mottagna penningmedel blandats samman så att specialitetsprincipens krav på individualisering inte är uppfyllt hindrar inte att separationsrätt kan föreligga enligt lagen om redovisningsmedel.

För att lagen om redovisningsmedel ska vara tillämplig krävs att medel mottagits med redovisningsskyldighet för annan. Även den som åtkommit pengar på grund av stöld, häleri eller misstag får anses vara redovisningsskyldig för dem (jfr Henrik Hessler, Allmän sakrätt, 1973 s. 479 f., Walin, a.a. s. 174, Håstad, a.a. s. 160 f. och Göran Millqvist i Festskrift till Suzanne Wennberg, 2009, s. 262 ff.).

Den redovisningsberättigade har separationsrätt till vad som finns omedelbart tillgängligt för att avskiljas, om det inte föreligger dröjsmål med avskiljandet, och i vissa fall till medel som, oavsett deras härkomst, hålls avskilda. För att avskilda medel ska vara skyddade krävs bl.a. att medlen är avsedda för ett eller flera bestämda redovisningsändamål. I enlighet med detta och fastän det inte framgår av lagen, saknas separationsrätt också till medel som är omedelbart tillgängliga för avskiljande utan att dröjsmål föreligger, om det kan antas att redovisningsgäldenären tänkte förskingra dem (jfr NJA II 1944 s. 407

och 419 samt Håstad, a.a. s. 170 och Stefan Lindskog i Festskrift till Suzanne Wennberg, 2009 s. 249).

Det måste antas att M.J.M. inte avsett att för S.D:s räkning avskilja det till kommanditbolagets konto överförda beloppet. Separationsrätt enligt lagen om redovisningsmedel föreligger därför inte.

Samäganderätt till sammanblandade penningmedel?

Det kan vidare tänkas att skyddet mot besittarens borgenärer för penningmedel och annan fungibel egendom, som förlorat sin identitet genom sammanblandning med en avgränsad del av besittarens egen egendom, skulle kunna bestå genom att enligt allmänna rättsprinciper samäganderätt uppkom till den sammanblandade egendomsmassan (se t.ex. Håstad, a.a. s. 173 ff. och Rodhe, a.a. s. 197). Samäganderätten skulle i så fall innebära en rätt till en andel av den sammanblandade egendomen (jfr 1 § lagen, 1904:48 s. 1, om samäganderätt), och den rätten skulle då vara skyddad mot besittarens borgenärer.

Rättsfallet NJA 1994 s. 506 kan synas vara ett uttryck för det synsättet. Spannmål som lämnats till inlagring hade där i särskilda förvaringsutrymmen blandats samman med bl.a. lagerhållarens egen spannmål. Separationsrätt medgavs. Omständigheterna i målet var emellertid speciella. Rättsfallet ger därför inte stöd för en generell princip om samäganderätt vid sammanblandning med en avgränsad del av besittarens egendom.

I rättsfallet NJA 1995 s. 367 II hade en redovisningsgäldenär på ett konto innehållande redovisningsmedel satt in vissa egna medel. HD uttalade dels att medel på ett konto inte kan anses avskilda om redovisningsgäldenären använder kontot som sitt eget, dels att ett konto inte förlorar sin särskilda karaktär av redovisningsmedelskonto så snart ett belopp som tillhör redovisningsgäldenären finns på detta. Den gränsdragningsfråga som detta föranledde löstes därefter i brist på utredning genom tillämpningen av en bevisbörderegeln. Därmed behövde frågan huruvida en sakrättsligt fullgången samäganderätt uppkommer vid sammanblandning med en avskild del av besittarens förmögenhet inte prövas.

Rättspraxis ger således inget besked i frågan. I förarbetena till lagen om redovisningsmedel uttalades emellertid att förhållandena - oberoende av lagen - "stundom" kunde vara sådana att redovisningsborgenären och redovisningsgäldenären borde anses ha samäganderätt till ett avskilt belopp (NJA II 1944 s. 411). Utgångspunkten här är alltså att det inte föreligger en generell princip om att sammanblandning med en avgränsad del av besittarens förmögenhet leder till en borgenärsskyddad samäganderättsandel. Det är också svårt att se att det finns något mer vägande skäl för en så långtgående princip. Huvudregeln måste därför vara att enligt specialitetsprincipen separationsrätten till fungibel egendom upphör om den blandas samman med besittarens egen egendom av samma slag även om egendomen utgör en avgränsad del av besittarens förmögenhet.

Som framgår av förarbetsuttalandet kan dock undantag från specialitetsprincipen tänkas. Frågan är om det finns skäl för ett undantag i en sådan situation som är aktuell i målet.

Föreligger till följd av brottslig åtkomst separationsrätt till de återförda medlen?

Spörsmålet är alltså om det från specialitetsprincipens identitetskrav kan föreligga en särskild undantagsregel, som ger S.D. rätt till det utmätta beloppet, trots att de till kommanditbolagets konto överförda medlen på 56 830 kr ska antas ha blandats samman med medel tillhöriga M.J.M.

Rörande egendom som frånhänts någon genom stöld har i rättslitteraturen uttalats att separationsrätt bör kunna medges trots att stöldgodset inte låter

sig individualiseras hos gärningsmannen. Ett exempel som nämnts är att en sedeltjuv strax avslöjas och att han då i sin plånbok har sedlar till ett belopp överstigande vad han stulit (Walin, a.a. s. 198 f., jfr Lindskog, a.a. s. 239 f. och Millqvist, a. st. samt norska Høyesteretts dom i NRt 1993 s. 679 och Sjur Brækhus skiljedom publicerad i Rettens Gang 1985 s. 400). Det ligger väl i linje med att lagstiftaren genom 2003 års ändringar i lagen (1986:796) om godtrosvärk av lösöre (SFS 2003:161) gett uttryck för värderingen, att en ägare som frånhänts egendom genom stöld och liknande är i fråga om möjligheten till vindikation särskilt skyddsvärd.

Mot bakgrund av det anförda bör gälla, att om icke anförtrödda penningmedel blandas samman med en avgränsad del av gärningsmannens egna medel, ägaren ur de sammanblandade medlen ska framför kontohavaren och dennes borgenärer förbehållas ett belopp svarande mot vad han frånhänts. Det saknar då betydelse huruvida fråga är om stöld av sedlar eller en brottslig kontoöverföring. Separationsrätt förutsätter i regel att de tillgripna medlen ingår som en delmängd av de medel ur vilka separation begärs. Av det följer att separation inte kan ske av ett större belopp än vad de sammanblandade medlen som lägst uppgått till under sammanblandningstiden.

Det bör vidare antas att om hos gärningsmannen mycket kort tid efter gärningen påträffas fungibel egendom av samma slag som den tillgripna, ägaren därur i regel får separera så mycket som han frånhänts oberoende av om egendomen kan anses avgränsad från gärningsmannens övriga förmögenhet.

Sammanfattande slutsatser

S.D. ska genom surrogation anses ha varit ägare till beloppet på 56 830 kr, när detta fördes över till kommanditbolaget. M.J.M:s förfogande över pengarna var i sig brottsligt även i det ledet. Vad som tillgripits ingick i det förvarstagna beloppet på 95 000 kr. Det beloppet var i förhållande till M.J.M:s övriga förmögenhet tydligt särskiljbart. Förvarstagandet skedde dessutom samma dag som överföringen.

Angivna förhållanden föranleder att den sammanblandning som antagits ha skett inte hindrar att S.D. ur det belopp på 95 000 kr som togs i förvar hos kommanditbolaget hade rätt till 56 830 kr med företräde framför M.J.M. och dennes borgenärer.

Av det anförda följer att utmätningen ska upphävas i enlighet med S.D:s förstahandsyrkande.

HD:s avgörande

Med ändring av hovrättens beslut upphäver HD Kronofogdemyndighetens beslut den 26 januari 2007 om utmätning av 56 830 kr på Kronofogdemyndighetens pluskonto 221504-04 för M.J.M:s skulder i allmänt mål, skuld nr 1.

Justitierådet Torgny Håstad var skiljaktig avseende motiveringen och anförde:

Jag instämmer i vad majoriteten anført under rubriken "Inledning", utom stycket "Utmätningen avser å M.J.M.", och under rubriken "Allmänt om separationsrätt till identifierbar egendom". Därför borde motiveringen lyda:

Har sammanblandning skett på Nybro-, Åkersberga- eller kommanditbolagskontot? Äganderättspresumtionen i 4 kap. 18 § UB

Uttag innebär å (se majoriteten, tre stycken) å nackdelen av det.

Utmätningen har skett på kommanditbolagets konto. Bolaget har emellertid inte gjort anspråk på de 56 830 kr som utmätningen avser utan förklarat att M.J.M. har en fordran på bolaget med detta belopp. Härav följer att

utmätningen ska anses omfatta ett banktillgodohavande som innehas av M.J.M. (jfr NJA 1984 s. 132 och 1984 s. 456), precis som om utmätningen hade skett på Nybro- eller Åkersbergakontot.

Ett banktillgodohavande, som är en enkel fordran, har i rättsfallet NJA 1984 s. 656 (se även NJA 1998 s. 275) ansetts inte vara föremål för besittning i den mening som avses i 4 kap. 18 § UB. För att ett banktillgodohavande ska kunna utmätas skulle det därför enligt 4 kap. 17 § behöva framgå att tillgodohavandet ägdes av utmätningsgäldenären och inte av en tredje man som hävdar bättre rätt till fordringen. I förevarande fall skulle det i princip betyda att staten måste visa att M.J.M. haft egna medel på något av Nybro-, Åkersberga- eller kommanditbolagskontot, så att S.D. förlorat sin äganderätt genom sammanblandning eller - i fråga om de två första kontona - så att det inte utan vidare kan antas att det bara är S.D:s insats som förts vidare till nästa konto.

Lika väl som det i 4 kap. 18 § UB presumeras att den som besitter lösöre är ägare till det och inte bara innehar lösöret för annans räkning, talar emellertid sakliga skäl för att en kontohavare ska presumeras vara ägare och inte bara förvaltare av en utmätt fordran. Bestämmelsen i 4 kap. 18 § bör därför - extensivt eller analogt - tillämpas även vid utmätning av enkla fordringar. Besittningsbegreppet i 4 kap. 18 § bör alltså tolkas ändamålsenligt, och i detta fall bildligt, och inte genom en mekanisk överföring av begreppets betydelse i andra sammanhang. Så synes HD också ha gjort i rättsfallet NJA 1998 s. 275, där det i domskälen står att medlen på kontot tillhör utmätningsgäldenären, eftersom kontot står i hans namn, om inte sambon (som yrkade separationsrätt) kan visa (motsvarande "om det inte framgår" i 18 §) att hon har rätt till någon del av dessa medel. Det anförs visserligen att regeln följer av 4 kap. 17 §, men man frågar sig hur det i målet kunde "framgå" att medlen var utmätningsgäldenärens, när sambon ansågs ha stöd för sitt påstående att utmätningsgäldenären mottagit hennes medel med redovisningsskyldighet och det ansågs vara oklart huruvida uttagen från kontot gjorts till uppfyllelse av redovisningsändamålet (varvid kontot trots sammanblandningen kunde ha behållit sin "särskilda karaktär"). I själva verket är det presumtionen i 4 kap. 18 § som har tillämpats, men under falsk flagg. Med den engelske professorn Arthur Goodharts ord: "Ratio decidendi is the most misleading expression in English law, for the reason which the judge gives for his decision is never the binding part of the precedent. It is by his choice of the material facts that the judge creates law" (se hos Stig Strömholm, Behövs en prejudikatlära, Festskrift till Jan Hellner, 1984, s. 645 ff. på s. 648 och 652).

Det vore orimligt om utgången i ett utmätningsmål skulle bli olika beroende på om ovissheten gäller huruvida sammanblandning har skett med utmätningsgäldenärens medel på ett bankkonto eller huruvida sammanblandning har skett med annan fungibel egendom som ägs och disponeras av utmätningsgäldenären, t.ex. sedlar, spannmål eller olja. Det bör därför inte vara så att utmätningborgenären enligt 4 kap. 17 § i princip har bevisbördan för att sammanblandning skett med andra bankmedel, medan tredje man enligt 4 kap. 18 § i princip har bevisbördan för att sammanblandning inte skett rörande deponerade sedlar, spannmål eller olja. Det bör inte heller spela någon roll om utmätningsgäldenären hos annan har ett anspråk på visst bestämt lösöre eller en generiskt bestämd fordran på lösöre. Bedömningsgrunderna bör vara desamma.

Presumtionen i 4 kap. 18 § UB avser utmätningsgäldenärens äganderätt. Bevisbördefrågor gäller emellertid inte rättsfrågor utan omständigheter. Utgångspunkten är alltså att tillgången går att utmäta om inte tredje man förmår visa att omständigheterna är sådana att tredje man äger tillgången. Denna utgångspunkt bör gälla också i förevarande fall.

Det kan emellertid diskuteras om utmätningborgenären, trots bestämmelsens ordalydelse, ska ha bevisbördan för vissa omständigheter som inte har att göra med den genomsnittssannolikhet för innehav för egen räkning som ligger

bakom presumtionsregeln i 18 § (se Torkel Gregow, Tredje mans rätt vid utmätning, 1987, s. 126, 130 och 133 angående delad bevisbörda i anslutning till, såvitt gäller 18 §, NJA 1984 s. 375; annorlunda NJA 1986 s. 115 och 2008 s. 444, där separatisten dock hade kunnat säkra bevisning i relevant hänseende). En sådan omständighet, för vilken utmätningensborgenären alltså skulle kunna ha bevisbördan, skulle kunna vara sammanblandning med utmätningensgäldenärens egendom. Hänvisning kan här göras till rättsfallet NJA 1995 s. 367 II, som visserligen var ett tvistemål, men beviskravet för att bryta presumptionen i 4 kap. 18 § borde i princip ha samma innebörd som beviskravet har i rättegång rörande samma fråga fastän de praktiska förutsättningarna för att förebringa bevisning skiljer sig (se Gregow, a.a. s. 126 f. och 129). Tredje man, som ägde en insats, har inte bättre möjlighet att bevisa icke-sammanblandning än utmätningensborgenären har möjlighet att bevisa sammanblandning, vare sig insatsen har stulits från tredje man eller denne har anförtrott insatsen åt utmätningensgäldenären. Tredje man har dessutom ingen möjlighet att i samband med besittningsövergången säkra bevisning mot förekomst av senare sammanblandning. I allmänna mål kan det också beaktas att Kronofogdemyndigheten lätt kan utreda om annat än bagatellartad sammanblandning alls förekommit genom att infordra uppgifter enligt 4 kap. 15 §.

Eftersom staten inte visat att beaktansvärd sammanblandning förekommit på Nybro- eller Åkersbergakontot ska S.D. i enlighet med det anförda anses ha behållit sin äganderätt till de 56 830 kr som överfördes från Åkersbergakontot till kommanditbolagets konto.

På kommanditbolagets konto har S.D:s insats sammanblandats med 38 170 kr. Ovissheten om och i vad mån dessa medel tillhörde M.J.M. har inte enkelt kunnat undanröjas av staten, bl.a. därför att en insättning av M.J.M. skulle kunna ha avsett redovisningsmedel för annan och en insättning av annan skulle kunna ha gjorts för M.J.M:s räkning. Eftersom det inte klarlagts (se NJA 1998 s. 275) att M.J.M. inte hade nämnvärda egna medel på kontot, ska S.D. enligt de grundläggande reglerna om specialitet anses sakna surrogationsrätt till utmätningensbeloppet.

Frågan blir därmed om S.D. har separationsrätt till de utmäta medlen oavsett om hennes insats har sammanblandats med medel tillhöriga M.J.M. på kommanditbolagskontot.

Separationsrätt enligt lagen om redovisningsmedel

Att mottagna penningmedel $\hat{=}$ (se majoriteten) $\hat{=}$ föreligger därför inte.

Samäganderätt till sammanblandade penningmedel på grund av brottslig åtkomst

Lagen om redovisningsmedel - som gäller analogt beträffande annan fungibel egendom än pengar och penningfordringar (NJA II 1944 s. 405 och 410) - synes innebära att den redovisningsberättigade förlorar sin separationsrätt, om sammanblandning ägt rum mellan den redovisningsberättigades och den redovisningsskyldiges fungibla egendom och rekvisiten i lagen om redovisningsmedel inte är uppfyllda. I lagens motiv anfördes dock att en bankräkning med redovisningsmedel inte behöver förlora sin speciella karaktär så snart ett belopp som tillhör sysslomannen finns på kontot. Att ett dylikt belopp genom ett tillfälligt förbiseende placerats där eller att upplupen ränta, som tillkommer sysslomannen, kvarstår på kontot eller att tillgodohavande eljest uppkommit för sysslomannen genom att han underlåtit att göra uttag, borde enligt motiven sålunda ej medföra denna verkan. Dessutom påpekades att förhållandena - oberoende av den ifrågavarande lagstiftningen - stundom kunde vara sådana att den redovisningsberättigade och sysslomannen borde anses ha samäganderätt till ett belopp som är avskilt från sysslomannens övriga förmögenhet. (Se NJA II 1944 s. 411.)

Det finns alltså ett utrymme för separationsrätt för den redovisningsberättigade, även om rekvisiten i lagen om redovisningsmedel inte är uppfyllda. Den redovisningsberättigade kan ändå ha samäganderätt till en sammanblandad men avskild mängd enligt allmänna sakrättsliga regler. Samäganderättsandelarna måste räknas om när insättningar och uttag görs, eftersom en proportionalisering orimligt skulle belasta den redovisningsskyldiges omsättning; den redovisningsberättigade får nämligen antas ha vindikationsrätt mot en singularsuccessor som i ond tro kränker hans rätt (jfr NJA 1963 s. 502). I praktiken kommer den redovisningsberättigade i dessa samäganderättsfall därför att få separationsrätt till en kvantitet motsvarande hans insats, så länge denna kvantitet hela tiden funnits i behåll (se Håstad, a.a. s. 174). Detta behöver inte ses som en avvikelse från konstruktionen samäganderätt eller från samäganderättslagen, eftersom man bör kunna upplösa ett samäganderättsförhållande utan försäljning av den samfälliga egendomen när denna utan nackdel låter sig delas. I rättspraxis har sådan samäganderätt och kvantitetsbestämd separationsrätt ansetts föreligga i rättsfallet NJA 1994 s. 506, där deponerad spannmål hade sammanblandats med spannmål som tillhörde depositarien (och där det får förutsättas att HD utgick från att saldot aldrig underskridit deponentens insats). Likaså har en redovisningsborgenär i rättsfallet NJA 1995 s. 367 II tillerkänts separationsrätt till penningmedel som sammanblandats på ett bankkonto med den redovisningsskyldiges egna medel, eftersom det inte visats vilken omfattning och karaktär som den redovisningsskyldiges egna dispositioner över kontot haft.

Skälen för undantag från specialitetskravet är särskilt starka när någon frånhänts sin egendom genom stöld eller annars utan att egendomen varit anförtrodd gärningsmannen. Rörande egendom i (se majoriteten, tre stycken) i övriga förmögenhet.

S.D. bör tillerkännas separationsrätt till de utmäta medlen dels därför att utmätningsbeloppet 56 830 kr får antas komma från det större belopp som avhänts henne genom brott och hennes insats ingår i en avskild del av M.J.M:s förmögenhet (fordringen på kommanditbolaget), vilken efter insatsen aldrig underskridit det belopp som tillkommer henne, dels därför att fungibel egendom av samma slag som under veckan före tillgripits från S.D. har utmätts hos M.J.M. och det måste antas att dennes bankmedel efter insatsen men före utmätningen inte underskridit 56 830 kr.

Utmätningen ska därför upphävas i enlighet med S.D:s förstahandsyrkande.

Referenten, justitierådet Stefan Lindskog tillade för egen del:

Det är möjligt att utöver kraven på samband och att surrogatet skall vara individualiserat en ytterligare förutsättning för surrogation är, att surrogatet till sin natur är sådant att surrogation framstår som motiverad (jfr Stefan Lindskog i Festskrift till Suzanne Wennberg, 2009 s. 235 ff.). Det är t.ex. inte givet att om en uppdragstagare för anförtrodda pengar köper en låda vin i stället för ett konstverk, den bestulne har separationsrätt till vinet.

Vidare måste det antas att undantag från specialitetsprincipen kan gälla för även vissa andra typfall än det som är aktuellt i detta mål.

Ett möjligt exempel är att ett helt kort avbrott i egendomskontinuiteten inte kan antas utesluta en tillämpning av specialitetsprincipen. Av det följer att om ett belopp av en bestämd storlek under en kort tid successivt förs från konto till konto, det typiskt sett ligger nära till hands att anse att fråga är om under förloppet individualiserade medel. Att andra medel funnits på de konton som passerats bör därför i det läget sakna betydelse.

Ett annat möjligt undantag är att i ägarens egendom skulle kunna ske en mindre betydande inblandning av besittarens egendom utan att det inverkar

på den sakrättsliga identiteten (ägaren kan dock i så fall ha att ersätta besittaren för förkovran). Motsvarande anses gälla när den redovisningsskyldige sätter in ett mindre belopp på ett redovisningsmedelskonto, se NJA II 1944 s. 411.

Ytterligare en möjlighet är att den i målet antagna undantagsregeln avseende det fallet att sammanblandning skett med en avskild del utsträcks så att den gäller också olovlig sammanblandning av anförtrodda medel.

I detta sammanhang bör också nämnas möjligheten att i vissa typfall möjliggöra en vidare tillämpning av lagen om redovisningsmedel. Ett sådant fall aktualiserades i rättsfallet NJA 1994 s. 506. När fråga är om deponerad fungibel egendom, som svårligen kan hanteras på annat sätt än genom samförvaring, talar således samma skäl som bär upp lagen om redovisningsmedel - att en uppdragstagare skall kunna freda uppdragsgivaren mot sin insolvens och sig själv mot förskingringsansvar - för att separationsrätt skall kunna föreligga trots inblandning av egendom tillhörig depositarien. En sådan separationsrätt bör förutsätta dels att egendomsmassan är i sig avskild, dels att redovisningssyfte intill mottagen mängd finns. Rättsföljdmässigt bör borgenärens rätt svara mot vad som följer av lagen om redovisningsmedel.

Angående det undantag från specialitetsprincipen som HD i målet slår fast för det fallet att den brottsligt åtkomna egendomen ingår i en avgränsad del av förövarens egen förmögenhet kan sättas i fråga vad separationsrätten innebär närmare bestämt.

Fråga bör enligt min mening inte vara om en sakrättsligt fullgången samäganderätt utan om en särskild, sakrättsligt skyddad rätt av säkerhetsliknande karaktär. Rätten innebär att - under de förutsättningar och i den omfattning som anges i HD:s avgörande - ägaren ur gärningsmannens medel kan göra sig betald för sin fordran hos denne (jfr en redovisningsborgenärs rätt att till betalning av sin redovisningsfordran gottgöra sig ur för denna avskilda redovisningsmedel).

Rätten bör i princip inte sträcka sig längre än till just den egendomsmassa som rätten omedelbart avser. Det främst därför att det är svårt att ge en vidsträcktare rätt ett entydigt innehåll. I det hänseendet vill jag peka på följande.

En svårbesvarad fråga som en tänkt vidsträcktare rätt föranleder är i vilken egendom rätten skulle bestå efter ett uttag ur förmögenhetsmassan. Tre möjligheter finns, nämligen (i) att rätten i första hand gällde i uttaget och i andra hand i vad som är kvar, (ii) att den gällde i uttaget respektive kvarvarande medel i proportion till var medlen på kontot kommit ifrån samt (iii) att den i första hand gällde i det som är kvar och i andra hand i uttaget.

En annan svårbesvarad fråga är hur valet mellan (i), (ii) och (iii) skulle bestämmas. Här finns åtminstone fyra möjligheter, nämligen att ordningen bestämdes efter (a) en fast princip, (b) omständigheterna i det enskilda fallet, (c) separatistens val eller (d) den konkurrerande pretendents val. Det är också att notera att om proportionering enligt (ii) antogs gälla, det vid flerledsöverföringar skulle kunna leda till successiva utspädningar och därmed komplicerade beräkningar.

Till det sagda kommer de komplikationer som tillskott till de sammanblandade medlen kan orsaka. T.ex. uppkommer frågan om tillskjutna medel skall bedömas efter samma principer som de medel som sammanblandningen ursprungligen skedde med (vilka principer det nu är).

Beträffande det fallet att hos gärningsmannen påträffas fungibel egendom av samma slag som den tillgripna så kort tid efter gärningen, att ägaren ur denna egendom får separera så mycket som han frånhänts oberoende av om egendomen kan anses avgränsad från gärningsmannens övriga förmögenhet,

är vad som nu sagts i än högre grad relevant.

Den praktiska hanterlighetens krav måste alltså sägas tala emot att den för brottsliga tillgrepp antagna undantagsregeln från specialitetsprincipen anses ge en rätt, som kan göras gällande förföljelsevis vid uttag. Här bör också noteras att vid överföringar till en tredje man, ägaren har ett visst skydd genom att den tredje mannen till följd av sin medverkan kan ådra sig ett skadeståndsansvar.

Vad som må gälla i angivna hänseenden har dock inte behövt avgöras i detta mål.

HD:s beslut meddelat: den 28 augusti 2009.

Mål nr: Ö 5008-08.

Lagrum: 4 kap. 17 § UB och lagen (1944:181) om redovisningsmedel.

Rättsfall: NJA 1984 s. 656, NJA 1994 s. 506, NJA 1995 s. 367 II, NJA 1998 s. 275 och NJA 2009 s. 182.

Sökord: Utmätning; Separationsrätt; Surrogation; Redovisningsmedel;
Specialitetsprincipen; Kontoöverföring
